

М. М. Огієнко,

к. техн. н., доцент, кафедра готельно-ресторанного та туристичного бізнесу,
Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв

О. В. Гуріна,

к. е. н., доцент, Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ТЕНДЕЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РЕГІОНІ

M. Ogienko,

*candidate of technical sciences, associate professor, department of hotel and restaurant and tourism business,
Mykolaiv branch of Kyiv National University of Culture and Arts*

O. Gurina,

candidate of economic sciences, associate professor, Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlinsky

STUDY OF STATE AND TRENDING TRANSFORMATIONS OF HUMAN CAPACITY IN THE REGION

У статті досліджується стан та тенденційні трансформації людського потенціалу в регіоні. Головними складниками геодемографічного процесу є показники природного та міграційного приросту населення. Аналіз цих показників розширює прогностичні можливості базових характеристик формування людського потенціалу території та є важливою складовою комплексного аналізу людського потенціалу.

Міграційний рух населення характеризує його переміщення як у межах держави, так і між окремими країнами. Механічний рух населення помітно впливає на формування та реалізацію людського потенціалу регіонів.

Дослідженнями підтверджено, що показники народжуваності та смертності у регіоні в загальному корелюють із показниками природного приросту населення. Результати аналізу цих показників засвідчують негативні тенденції щодо зниження показників народжуваності та підвищення показників смертності, особливо населення продуктивного віку.

The article investigates the state and tendentious transformations of human potential in the region. The main components of the geodemographic process are indicators of natural and migratory population growth. The analysis of these indicators expands the prognostic capabilities of the basic characteristics of the formation of human potential of the territory and is an important component of the complex analysis of human potential.

Migration movement of the population characterizes its movement, both within the state and between individual countries. The mechanical movement of the population significantly affects the formation and implementation of human potential of the regions.

The research confirms that fertility and mortality rates in the region in general correlate with indicators of natural population growth. The results of the analysis of these indicators show negative tendencies in reducing fertility rates and increasing mortality rates, especially in the productive age population.

Ключові слова: потенціал, бенчмаркінг, людський капітал, трудові компоненти, демографічний потенціал.

Key words: potential, benchmarking, human capital, labor components, demographic potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна економіка України розвивається в складних та динамічних геополітичних та економічних умовах, що супроводжуються поглибленням диспропорцій в економічному розвитку регіонів та значними трансформаційними процесами у суспільстві. Загострення соціальних суперечностей, погіршення економічного стану країни і, відповідно, населення зумовлюють значні кількісні та якісні втрати людського потенціалу за рахунок погіршення демографічних показників, міграції

працездатного населення за кордон, зниження рівня освіченості підростаючого покоління, що у свою чергу призводить до знищення середнього класу як основної продуктивної сили та структурного дисбалансу між станом людського потенціалу та перспективними потребами економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми розвитку людського потенціалу у розрізі регіонів України досліджуються вітчизняними вченими,

Таблиця 1. Динаміка загальної чисельності населення по Україні та за областями Причорноморського регіону, осіб (на початок року)

Роки	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
2002	48457102	2469057	1264743	1175122
2010	45962947	2391022	1189516	1093431
2013	4553047	2395160	1173481	1078232
2014	45426249	2396493	1168372	1072567
2015	42929298	2396442	1164342	1067876
2016	42760516	2390289	1158207	1062356
2017	42584542	2386516	1150126	1055649
Абсолютний приріст, чол				
2017/2002	-5872560	-82541	-114617	-119473
2017/2010	-3378405	-4506	-39390	-37782
2017/2016	-175974	-3773	-8081	-6707
Відносний приріст, %				
2017/2002	-12,12	-3,34	-9,06	-10,17
2017/2010	-7,35	-0,19	-3,31	-3,46
2017/2016	-0,41	-0,16	-0,70	-0,63

державними органами та агенствами. Разом з цим, відкритим питанням залишається комплексне дослідження людського потенціалу Причорноморського регіону у контексті соціально-економічних трансформацій.

Питання розвитку людського потенціалу висвітлюються у наукових доробках багатьох вчених. Аналізом розвитку людського потенціалу займалися такі вітчизняні та іноземні вчені, як: Дж. Барней, В., Р. А. Уільямс, Т. Ронен, В.М. Геєця, Г.М. Гузенка, В.І. Гунько, В.А. Семикіна та інші. Значний внесок у розвиток галузі демографії та соціальної економіки України та її регіонів здійснюють співробітники Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження стану та тенденційних трансформацій людського потенціалу в регіоні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Причорноморський регіон охоплює значну територію на півдні України, на перетині державних міжнародних морських шляхів Азово-Чорноморського басейну. Його приморське положення, наявність спільного кордону з Румунією і Молдовою створює унікальні можливості для розвитку економіки. До складу регіону відносять чотири області: Одеська, Миколаївська, Херсонська та АР Крим. У зв'язку з тим, що територія АР Крим тимчасово окупована надалі будемо досліджувати людський потенціал та фактори його формування у розрізі 3 областей.

Зважаючи на географічне розміщення та наявні природні ресурси основою економічного потенціалу Причорноморського регіону виступають такі галузі, як

сільське господарство, туризм і рекреація, хімічна промисловість та машинобудування.

Не зважаючи на сприятливі кліматичні умови, причорноморський економічний район заселений значно менше, ніж деякі інші регіони України. Середня щільність — 62 особи/км², а щільність сільського населення степової частини регіону не перевищує 20 осіб/км². У містах проживає 64% населення [3].

Людський потенціал регіону залежить від індивідуальних потенціалів його носіїв і формується під впливом їх якостей з таких складових, як: демографічна, медична, освітня, інноваційна, ринкова та економічна компонента.

Демографічна компонента відображає кількісні, структурні та динамічні аспекти формування людського потенціалу у регіоні. Основним показником, що характеризує демографічний потенціал є чисельність населення та його динаміка. У таблиці 1 наведено показники чисельності населення Причорноморського регіону у динаміці.

Демографічні тенденції свідчать про поступову втрату демографічного потенціалу як держави в цілому, так і на рівні Причорноморського регіону. Згідно з офіційною статистикою, протягом 15 років, Україна втратила майже 6 млн населення, з них 3 млн за останні 7 років і майже 1 млн — за 2016 рік. Основними причинами таких втрат, звичайно, є окупація території, затяжні військові дії, погіршення економічних умов та, відповідно значна міграція населення за кордон. На рівні Причорномор'я, основні демографічні втрати пов'язані з окупацією АР Крим та м. Севастополь, які відносяться до складу регіону. Найменших демографічних втрат на протязі досліджуваного періоду зазнала Одеська область (-3,34%), а найбільших — Херсонська (-10,17%). На рисунку 1 наведено індекси приросту чисельності населення регіону протягом 2010—2017 років.

Дослідження чисельності постійного населення за той же період показали, що його частка складає від 98 до 99% для всіх областей регіону та України в цілому і протягом 2002—2017 року зазнала незначних коливань. Разом з цим можемо відмітити, що наразі інструменти демографічної статистики є недосконалими у зв'язку з тим, що останній перепис населення відбувся у 2002 році. Геополітичні зміни, війна на сході та окупація територій зумовили певний рух населення всередині країни, зокрема переселенців. Тому фактичні дані та офіційні дещо відрізняються.

Важливими демографічними показниками, що впливають на розвиток і реалізацію людського потенціалу є

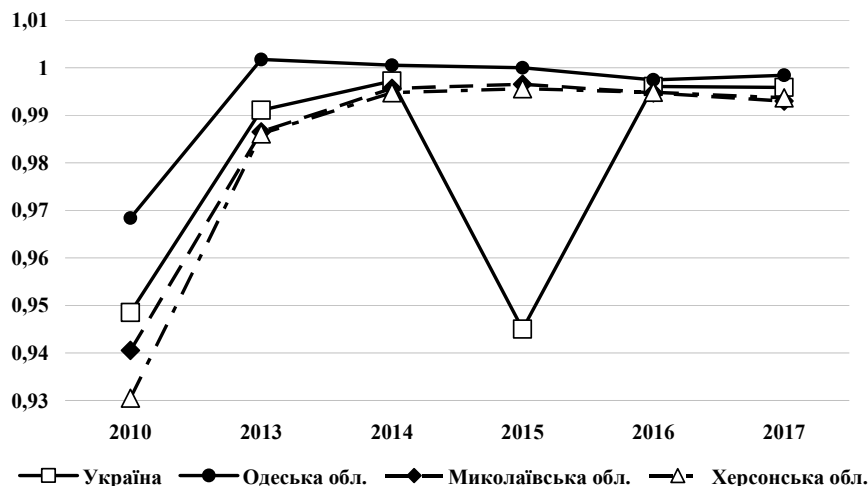

Рис. 1. Індекси приросту населення України та у розрізі областей Причорноморського регіону

Таблиця 2. Показники середньої очікуваної тривалості життя при народженні в Україні та по Причорноморському регіоні, років

Регіони	Період							Приріст	
	2002	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2017/2002	2017/2010
Україна	70,44	71,15	71,37	71,37	71,38	71,68	71,66	1,22	0,51
Одеська обл.	68,95	70,05	70,37	70,33	70,36	70,83	70,62	1,67	0,57
Миколаївська обл.	68,71	70,02	70,08	69,96	70,32	70,67	70,58	1,87	0,56
Херсонська обл.	69,28	69,95	70	70,03	69,95	70,16	69,86	0,58	-0,09

Таблиця 3. Динаміка коефіцієнтів захворюваності населення України та Причорноморського регіону

Регіони	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Приріст	
								2017/2010	2017/2016
Україна	0,15	0,16	0,16	0,15	0,14	0,14	0,15	-0,01	0,01
Одеська обл.	1,00	1,06	1,07	1,08	1,07	1,06	2,07	0,06	1,01
Миколаївська обл.	1,72	1,88	1,99	2,03	2,03	2,05	2,19	0,33	0,15
Херсонська обл.	1,83	1,89	1,92	1,95	2,01	2,03	2,13	0,20	0,10

вікова структура населення, оскільки саме населення у віці 15—60 років є найбільш продуктивним джерелом трудового потенціалу і його частка впливає на стан економіки регіону. Проведене дослідження засвідчує, що частка населення продуктивного віку (15—59 років) коливається у межах від 64% (у 2010 році) до 61% у 2017 році і є приблизно однаковою, як по Україні в цілому, так і у межах регіону. Відповідно, частка населення у віці 0—15 років складає від 19% (у 2010 році) до 16% у 2017 року. Узагальнюючим показником демографічного потенціалу населення, що використовується у міжнародних порівняннях і виступає важливим індикатором людського розвитку є показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні. В цьому показнику акумулюються всі фактори, що впливають на здоров'я та життєдіяльність людини: біологічні, соціальні, екологічні, економічні, система охорони здоров'я тощо. Згідно з даними державної служби статистики України [5], станом на 1 січня 2017 року очікувана тривалість життя при народженні складає в середньому 71,66 років по Україні. Не зважаючи на сприятливі кліматичні умови, середня очікувана тривалість життя народжених у 2017 році у Причорноморському регіоні коливається від 70,62 р. (Одеська обл.) до 69,86 р. (Херсонська обл.). Динаміка показника очікуваної тривалості життя при народженні за період 2002 по 2017 роки наведена у таблиці 2.

Протягом аналізованого періоду очікувана тривалість життя населення зросла у середньому на 1,5 роки, що можемо вважати позитивною тенденцією. Показники життєздатності для чоловіків складають у середньому 68—69 років, для жінок 70—72 роки. Разом з цим, у порівнянні з Європейськими країнами ці показники є низкими. "Зокрема, ймовірність дожити від 15 до 60 років становить для українських чоловіків лише 62%, тоді як в Італії — 91%, Німеччині — 89%, Чехії — 84%, Угорщині — 74%. Для жінок розрив у показниках є менш чутливим. Як наслідок, очікувана тривалість життя для юнаків, які досягли 15 річного віку на 16 років менша, ніж у їх однолітків із Швеції. Для 45-літніх чоловіків цей розрив становить 12 років, а у віці 65 років — лише 6. Тому саме у працездатному віці приховані найбільші можливості продовження тривалості життя в Україні" [6].

Важливою складовою формування та збереження людського потенціалу території є здоров'я населення, що характеризує насамперед стан медичного забезпечення у регіоні. Результативними показниками якості медичного обслуговування та рівня життя у регіоні є показники народжуваності, смертності та узагальнений коефіцієнт здоров'я населення. Дослідженнями підтверджено, що показники народжуваності та смертності у регіоні в загальному корелюють із показниками природного приросту населення. Результати аналізу цих показників засвідчують негативні тенденції щодо зниження показників народжуваності та підвищення показ-

ників смертності, особливо населення продуктивного віку.

Коефіцієнт здоров'я населення є оберненим показником коефіцієнту захворюваності. Згідно з методологією, коефіцієнт захворюваності обчислено за формулою:

$$K_{\text{захв.}} = \left(\frac{Ч_{\text{за}}}{Ч_{\text{нр}}} \times 100 \right) \times \left(\frac{Ч_{\text{ВІЛ}}}{Ч_{\text{нр}}} \times 100 \right) \times \left(\frac{Ч_{\text{Т}}}{Ч_{\text{нр}}} \times 100 \right) \quad (1),$$

де $K_{\text{захв.}}$ — коефіцієнт захворюваності населення;
 $Ч_{\text{нр}}$ — загальна чисельність постійного населення регіону;

$Ч_{\text{за}}$ — чисельність населення, що звернулася до лікарні протягом аналізованого періоду;

$Ч_{\text{ВІЛ}}$ — чисельність населення із вперше встановленим діагнозом ВІЛ;

$Ч_{\text{Т}}$ — чисельність населення із вперше встановленим діагнозом відкритого туберкульозу.

Результати обчислених за цією формулою коефіцієнтів наведено у таблиці 3.

Розраховані коефіцієнти захворюваності населення Причорноморського регіону є вищими у порівнянні з середніми по Україні у середньому у 2 рази. Так, у 2017 році на 100 тис. здорового населення припадає близько 2000 тис. на рівні первинної захворюваності.

Негативною є динаміка, що показує значне підвищення рівня захворюваності за останні 4 роки. Значно збільшились показники інфекційної захворюваності. Окремі хвороби цього класу (СНІД, туберкульоз, дифтерія) мають сталу тенденцію до зростання та набувають характеру епідемії. На нашу думку, серед основних причин цього є низький рівень життя населення, що призводить до несвоєчасного звернення за медичною допомогою та низький рівень або ж взагалі відсутність профілактичних оглядів, зниження частки осіб, що проходять щеплення, погіршення екологічної ситуації. Високий рівень захворюваності населення негативно впливає на його працездатність та розвиток потенціалу.

Аналізуючи загальні тенденції розвитку науки, можемо відмітити значне скорочення чисельності наукових працівників, що виконують науково-дослідні роботи. Зокрема протягом 2010—2016 років кількість наукових працівників в Україні зменшилася на 46% (-84572 чол.), в Одеській області на 58% (-4672 чол.), Миколаївській області на 52% (-2370) та в Херсонській області на 35% (-366 чол.). Відповідні тенденції демонструють показники рівня забезпеченості економіки науковими кадрами, що проілюстровано на рисунку 2.

Натомість показники інноваційної продуктивності наукових кадрів відображають різнонаправлені тенденції (рис. 3), що зумовлено різними обсягами виробництва інноваційної продукції.

За цією групою показників у 2011—2014 роках лідувала Херсонська область, що демонструвала найвищий рівень інноваційної продуктивності людського потенціалу. У 2015—2016 роках досліджувані коефіцієн-

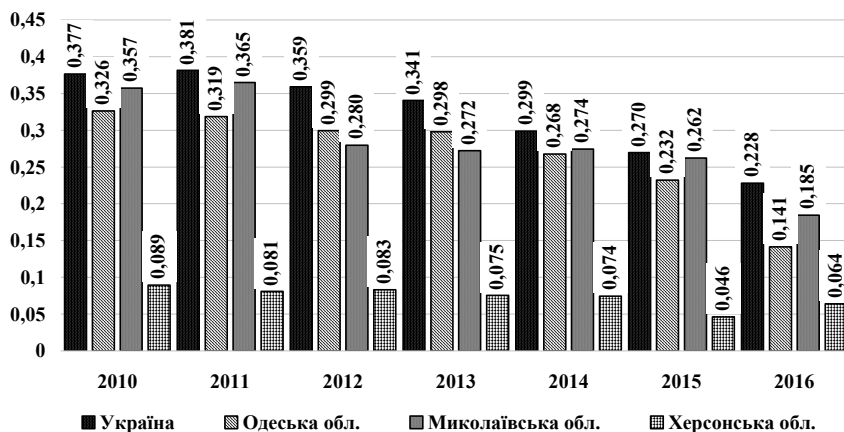

Рис. 2. Рівень забезпеченості економіки науковими кадрами

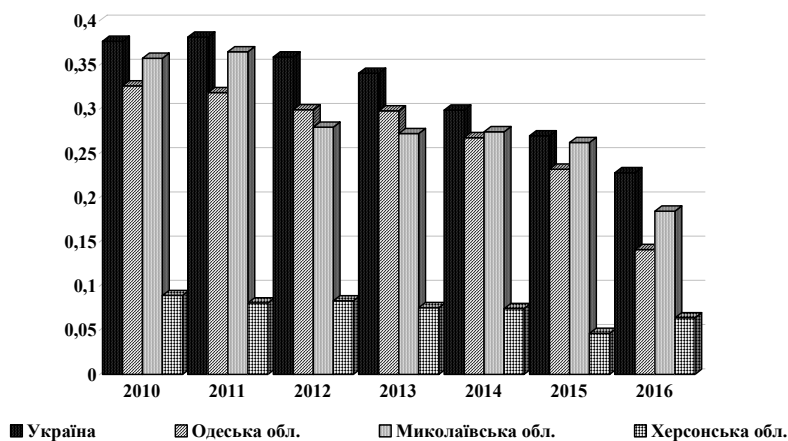

Рис. 3. Динаміка коефіцієнтів інноваційної продуктивності наукових кадрів, тис. грн

ти, не зважаючи на значне скорочення наукових кадрів та значну девальвацію національної валюти, демонструють тенденції до зниження. Таким чином, нагальними проблемами розвитку та реалізації людського потенціалу у регіоні є створення умов для активізації інноваційної діяльності підприємств, формування сприятливого інвестиційного клімату та розвиток тісної співпраці між науковими установами, місцевими органами влади і бізнесом у напрямі проведення прикладних наукових досліджень та впровадження актуальних для економіки регіону інноваційних проектів.

Дослідження людського потенціалу регіону на стадії практичної реалізації передбачає його розгляд у якості людського капіталу. "Людський капітал — один з елементів людського потенціалу, який реалізується в ринковій економіці" [1]. Таким чином, аналіз людського потенціалу з позицій людського капіталу передбачає: оцінку рівня реалізації людського потенціалу в суспільній праці, економічну ефективність і продуктивність такої праці та її економічні наслідки для населення. З таких міркувань, для оцінки людського потенціалу регіону у фазі його реалізації обрано відповідний перелік індикаторів, які згруповано у 2 компоненти — трудову та економічну.

Трудова компонента передбачає оцінку ступеня реалізації людського потенціалу, як ресурсу для створення матеріальних і нематеріальних благ. Кінцевими індикаторами компоненти виступають показники: рівень участі населення у робочій силі, рівень безробіття та рівень розвитку малого підприємництва. Рівень участі населення у робочій силі відображає частку зайнятих осіб серед населення продуктивного віку (15—60 років) у регіоні. Аналіз досліджуваного показника у динаміці 2010—2016 років, дозволив зробити висновок про його відносну стабільність та відсутність значної регіональ-

ної диференціації. Частка зайнятого населення коливається в межах від 55,6 до 60,9%. Найвищий рівень зайнятості характерний для Миколаївської області, а найнижчий — для Херсонської.

Вказана статистика не враховує значну частину підприємців та їх працівників, які зайняті неофіційно через надмірну зарегульованість підприємницької діяльності та значне фіскальне навантаження на бізнес. Тіньова зайнятість в Україні оцінюється на рівні 4,5 млн осіб у віці від 15 до 70 років (або 22,1% від загальної кількості зайнятих). Майже дві третини (61%) неофіційно зайнятих громадян працює у мікропідприємстві та малому підприємстві. У розрізі видів економічної діяльності, тіньова зайнятість найпоширеніша у приватному сільськогосподарському виробництві та в будівництві (39,4%) [2].

Показники рівня безробіття корелюють із показниками участі населення у робочій силі і варіюють у межах 6-11% (рис. 4). Починаючи з 2013 року спостерігаються тенденції щодо підвищення рівня безробіття, що пов'язано насамперед з погіршенням економічної ситуації в країні та банкрутством частини підприємств.

Рівень розвитку малого підприємництва у регіоні включено до трудової компоненти у зв'язку з тим, що малий бізнес виступає рушійною силою економічного зростання у більшості розвинутих країн і характеризує підприємницьку складову прояву людського потенціалу. Результати розрахунків наведено у таблиці 4.

Показник розвитку малого бізнесу визначає чисельність фізичних осіб-підприємців у розрахунку на 1000 осіб працездатного віку у регіоні. У динаміці спостерігається зниження загальної кількості малих підприємств та, відповідно, їх частки у структурі зайнятих осіб що є негативною тенденцією.

Максимальне значення даного показника (22 осіб) спостерігалось у 2012 році у Миколаївській області, мінімальне у Херсонській області. В інші періоди значення показника у даних областях є на 2—3 пункти нижчим, ніж по Україні в цілому. Найвищий рівень розвитку малого підприємництва характерний для Одеської області (16 фізичних осіб підприємців на 1000 працездатних осіб), найнижчий — у Херсонській (11 фізичних осіб підприємців).

Для порівняння, аналогічно розрахований показник у середньому по Європейських країнах становить від 68 — 76 осіб. "Для Європи малий бізнес є свого роду підвалиною соціально-економічного розвитку. Там нараховується понад 20 млн підприємств, що займаються малим та середнім бізнесом і відповідно дають більше половини загального обороту і доданої вартості. Частка зайнятих у малому бізнесі в Європі становить приблизно 70%. Переважна кількість малих підприємств працює у торгівлі, будівництві та харчовій промисловості. Можна констатувати, що малий бізнес є "товкачем" економіки, який стимулює виробників до конкурентної боротьби. Тому розвиток ЄС залежить від успішної діяльності малого та середнього бізнесу. Тому в рамках Євросоюзу проводять політика підтримки малого підприємства, основна мета якої — збалансування інтересів держави і бізнесу, забезпечення найкращих умов для підприємницької діяльності, збільшення конкурентоспроможності малого бізнесу".

ВИСНОВКИ

Основним показником, що характеризує демографічний потенціал є чисельність населення та його дина-

міка. Демографічні тенденції свідчать про поступову втрату демографічного потенціалу як держави в цілому, так і на рівні Причорноморського регіону.

Основними причинами таких втрат, звичайно, є окупація території, затяжні військові дії, погіршення економічних умов та, відповідно значна міграція населення за кордон. Важливими демографічними показниками, що впливають на розвиток і реалізацію людського потенціалу є вікова структура населення. В цьому показнику акумулюються всі фактори, що впливають на здоров'я та життєдіяльність людини: біологічні, соціальні, екологічні, економічні, система охорони здоров'я тощо.

Головними складниками геодемографічного процесу є показники природного та міграційного приросту населення. Аналіз цих показників розширює прогностичні можливості базових характеристик формування людського потенціалу території та є важливою складовою комплексного аналізу людського потенціалу.

Міграційний рух населення характеризує його переміщення як у межах держави, так і між окремими країнами. Механічний рух населення помітно впливає на формування та реалізацію людського потенціалу регіонів.

Важливою складовою формування та збереження людського потенціалу території є здоров'я населення, що характеризує насамперед стан медичного забезпечення у регіоні. Результативними показниками якості медичного обслуговування та рівня життя у регіоні є показники народжуваності, смертності та узагальнений коефіцієнт здоров'я населення. Дослідженнями підтверджено, що показники народжуваності та смертності у регіоні в загальному корелюють із показниками природного приросту населення. Результати аналізу цих показників засвідчують негативні тенденції щодо зниження показників народжуваності та підвищення показників смертності, особливо населення продуктивного віку.

Література:

- Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник / О.А. Грішнова. — К.: Знання, 2004. — 535 с; С. 68.
- Дорожня карта розвитку підприємництва в Україні: 2015 — 2016 роки. — К.: Центр громадської експертизи, Центр міжнародного приватного підприємництва, 2014. — 20 с., С. 3.
- Регіональна економіка: підручник / За ред. Є.П. Качана. — К.: Знання, 2011. — 670 с., С. 626.
- Регіони України // Державна служба статистики. — 2016. — Ч. 1, 685 с.
- Україна у цифрах: статистичний збірник / Державна служба статистики України, К. — 2017, 238 с.
- Чепелевська Л.А. Середня очікувана тривалість життя як критерій медико-демографічної ситуації в країні/ Л.А. Чепелевська, О.П. Рудницький // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. — 2014. — № 2 (60). — С. 39—43, С. 40.
- Яворська В. Природний і механічний рух населення України та її регіонів / В. Яворська // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. — 2013. — № 16. — С. 125—131.
- Іртищева І.О. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І.О. Іртищева, І.Д. Бурковський // Економіка АПК. — 2005. — № 12. — С. 71—73.

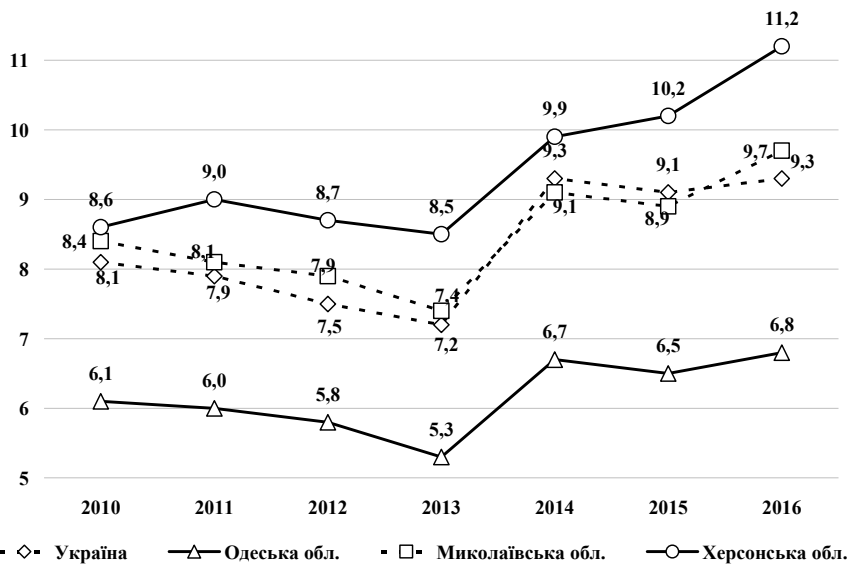

Рис. 4. Безробіття населення у віці 15–70 років (за методологією МОП)

Таблиця 4. Рівень розвитку малого підприємництва як складова компонента оцінки людського потенціалу, чол.

Період	Україна	Одеська обл.	Миколаївська обл.	Херсонська обл.
2010	18	15	14	10
2011	19	17	15	10
2012	17	17	22	12
2013	16	17	14	11
2014	17	15	14	12
2015	14	16	14	12
2016	13	14	14	11
Приріст 2016/2010	-5	-2	0	1
Приріст 2016/2015	-1	-2	-1	-1

References:

- Grishnova, O.A. (2004), *Ekonomika pratsi ta sotsial'no-trudovi vidnosyny* [Economics of Labor and Social-Labor Relations], Znannia, Kyiv, Ukraine.
- Center for Public Expertise, Center for International Private Enterprise (2014), *Dorozhnia karta rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini: 2015—2016 roky* [Roadmap for the development of entrepreneurship in Ukraine: 2015—2016], Center for Public Expertise, Center for International Private Enterprise, Kyiv, Ukraine.
- Cachan, Ye.P. (2011), *Rehional'na ekonomika* [Regional economics], Znannia, Kyiv, Ukraine.
- State Statistics Service (2016), *Rehiony Ukrainy* [Regions of Ukraine], vol. 1, State Statistics Service, Kyiv, Ukraine.
- State Statistics Service (2017), *Ukraina u tsyfrakh: statystychnyj zbirnyk* [Ukraine in Figures: Statistical Compilation], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
- Chepelevskaya, L.A. and Rudnitsky, O.P. (2014), "Average life expectancy as a criterion for medical and demographic situation in the country", *Bulletin of social hygiene and organizations of public health of Ukraine*, vol.2 (60), pp. 39—43.
- Yavorska, V. (2013), "Natural and Mechanical Movement of the Population of Ukraine and Its Regions", *Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka Eastern European National University. Geographic Sciences.*, vol. 16, pp. 125—131.
- Irtysheva, I.O. and Burkovskiy, I.D. (2015), "Investment providing of economic development of agrarian production", *Ekonomik APK*, vol. 12, pp. 71—73.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2018 р.